

REVOLUCE S LIDSKOU TVÁŘÍ MARGARET THATCHEROVÉ

Thatcherismus v českých zemích : Vývoj a recepce
GERALD POWER, JAROSLAV WEINFURTER

Libri & Metropolitan University Press 2015, 163 stran

Historických prací, které překlenují nejrůznější podvojně výkladové příběhy o dobru a zlu, se v posledních letech valí z mnoha badatelských koutů přehršel. Soudobé dějiny zažívají konjunkturu, aktuálními trendy jsou neotřelost, otevřenost a odvaha. Při čtení knihy *Thatcherismus v českých zemích*, začne být jasné, proč se tyto trendy neprosadily hned po sametové revoluci a proč jsme na ně museli čekat přibližně dvacet let.

Thatcherová ve Velké Británii a v československých novinách

První kapitola pojednává ve stručnosti o životě a politické kariéře britské političky. Souběžně s nimi sledujeme vývojovou linii keynesiánského kapitalismu v Británii až do doby jeho vyčerpání, kdy se kormidlo dějin otáčí směrem k neoliberálním teoriím, jejichž geneze je zde rovněž nastíněná. Druhá kapitola rozebírá, jak o Thatcherové psalo Rudé právo v osmdesátých letech. Válka o Falklandy tam byla vždy popisována jednostranně jako imperialistická, stávka horníků v letech 1984–85 jako spravedlivá a při návštěvě Moskvy a setkání s Gorbačovem byla Thatcherová tou, kdo údajně klade překážky geopolitickému oteplování. Podstatné je, že v osmdesátých letech komunističtí novináři uchopili thatcherismus jako nového, nebezpečného nepřítel, dodali mu chuť zakázaného ovoce a položili tak základy jeho budoucí popularity.

Český thatcherismus – víc než jen makroekonomická doktrína

Zatímco ve Velké Británii Margaret Thatcherová směřovala ke konci aktivní politické kariéry (jako premiérka

rezignovala 22. listopadu 1990), v čerstvě postkomunistické východní Evropě se jejího vzoru nadšeně ujala celá řada následovníků. Vliv konzervativní britské političky na české prostředí byl tehdy značný; a to nejenom proto, že Konzervativní strana do Československa vyslala poradce pro privatizační procesy. Pro naše pochopení soudobých dějin je tato (třetí) kapitola klíčová, autoři se snaží poskládat obraz toho, co se po Sametové revoluci vlastně dělo, a odhaluje se zde celá řada paradoxů.

Mezi ty hlavní patří, že radikální a překotné masové odstátnění připomínalo právě onen revoluční přístup a sociální inženýrství, vůči kterému se česká pravice vymezovala. Nyní šlo o vybudování jiného modernistického projektu: volného trhu. Ten byl prezentován jako něco přirozeného a historicky nevyhnutelného: „(...) stejně jako britský thatcherismus byl i jeho český protějšek ideologickou snahou o budování hegemonického řádu a mocenské dominance, tedy takového poznání, které je subjekty nekriticky přijímáno jako samozřejmé, přirozené a historicky nezbytné.“ čteme.

Čeští neoliberálové kolem Václava Klause, přestože se hlásili k ideologickému tradicionalismu svých britských učitelů, na domácí české tradice nenavazovali. V domácí historii nebylo téměř nic, o co by se mohli opřít, a tak jim nezbylo než se začít negativně vymezovat. Ve víru revoluční přestavby společnosti bylo kromě hospodářství nutné přebudovat i obvyklou levicovost české společnosti, jejíž zradikalizovanou variantou byl i poválečný příklon ke komunismu. Po roce 1989 se proto čím dál více prosazoval výklad, který český komunismus prezentoval jako něco cizorodého a vynuceného, přestože to nikdy nebylo

jednoznačné. Dlouhé období zdůrazňování zločinů komunismu a zamlčování české lidové a levicové tradice začalo právě tehdy. K tomu se přidala i snaha depolitizovat samotný thatcherismus – jako by sám fakt, že k jeho nástupu dochází bez viditelného, státem organizovaného násilí, postačoval k tvrzení o jeho naprosté přirozenosti.

Osobní zainteresovanost každého občana vlastníciho kuponovou knížku měla zajistit do budoucna pevnou základnu pravicových voličů a neomezený trh byl prezentován zase jako to, co českou společnost přivede zpátky do civilizované Evropy. Autoři uznávají, že privatizace měla i své úspěchy a že proti ODS tady počátkem devadesátých let beztak nestála žádná jiná politická entita s vizí, co dělat, a silou tuto vizí prosadit. Vinou nedostatečného právního zajištění ekonomické reformy a rychlého vytunelování a krachu řady podniků, jakožto i velké části bankovního sektoru ale pravicová hegemonie neměla dlouhodobého trvání. Přesto zůstala Margaret Thatcherová v českém veřejném mínění symbolem silné a opravdové politiky.

Krátký text, velký prostor pro další úvahy

Kniha se navenek tváří nenápadně, nicméně na svých 163 stranách ukrývá vydatnou smršť pozoruhodných dějinných řetězců a syntéz. Tempo výkladu je příjemně svižné a rozsah kapitol je naporcovaný zodpovědně. Daří se jí tak odhalovat a propojovat mnohé z toho, co zůstávalo v zákrytu méně sofistikovaných přístupů, či toho, co jsme si prostě nechtěli přiznávat.

Autoři se někdy až úzkostlivě drží faktů a nepouští se do vlastních úvah, což může působit téměř svazujícím dojmem. Ale není to sám čtenář, kdo by měl nasát inspiraci a rozvíjet teze odhalené v díle? Chyběla mi jakákoliv zmínka o tom, že atraktivita thatcherismu mohla být v Československu způsobena nejen jeho vlastním obsahem, ale i každodenní imaginací Západu coby „lepšího světa“. Těžko si představit, že by alespoň někteří marxističtí ekonomové z Prognostického ústavu nehleděli na Margaret Thatcherovou s podobným zaujetím, s jakým tehdy mladíci sledovali filmy s Jeanem-Claudem van Dammem. Také kontinuita normalizace je probírána jen zběžně. Přitom právě předchozích dvacet let husákovského komunismu, kdy se každý staral především o svůj vlastní prospěch, bylo přímo magickou přípravou na institucionalizovanou ideologii individuálního úspěchu. Dále také není dostatečně rozvinuta analýza oné

ideologické konstrukce soudobých dějin, která udělala tlustou čáru za minulostí. Ta vytlačila nepříjemné pravdy, které se týkají v první řadě těch, kteří výhody získávané ve starém systému dokázali převést i do porevolučního období. Jakákoliv kritika thatcheristického kapitalismu přitom mohla být (a byla) smetena ze stolu jako útok na svobodnou společnost a jako projev sympatií s komunismem.

Podobných otázek a pochybností se samozřejmě vynořuje při čtení mnoho. Autorům se nejspíš nechtělo pouštět na tenký led úvah, k nimž neměli podklady. Daří se jim zdržet se ideologického zabarvení, jejich výklad má vždy přísnou logiku. Thatcherová zde není popisována ani jako čirá esence zla, ani jako ochránkyně jediné možné pravdy. Mnoho citací zahrnuje odkazy na zahraniční, anglicky píšící autory. Je to doklad o tom, že výše zmíněné události a jevy sledovali a reflektovali už dříve, často v přímém přenosu.

Doba, ve které žijeme dnes, má samozřejmě také své nešvary, ale jedno se jí upřít nedá: dochází k narovnávání naší národní historie skrze neotřelé a odvážné pohledy. Takový pohled poskytuje i kniha Thatcherismus v českých zemích. O tom, že se společenská transformace devadesátých let v mnoha ohledech nevydařila, víme všichni, jít více do hloubky je ale náročné. Nejenom proto, že historická realita je sama o sobě velmi spleť. Snažit se ji pochopit totiž také znamená přijmout za ni spoluzodpovědnost.

JIŘÍ ANDRS

autor je členem Centra pro studium populární kultury (CSPK)